

नेपाल विद्युत प्रणाली विस्तार परियोजना

उजुरी SG/E/ 2018/39

उजुरी प्रक्रिया

- उजुरी प्रक्रिया

- उजुरी प्रक्रिया

- उजुरी प्रक्रिया

प्रारम्भिक मुल्यांकन प्रतिवेदन

२२ जुलाई २०१९^१

^१ यो प्रतिवेदनमा ५ जुलाई, २०१९ सम्मका घटनाहरू समावेश छन्

तयार पार्ने

उजुरी प्रक्रिया

प्रेबन रुगी
मध्यस्थता अधिकृत

लरेन्स लिभाक
उजुरी अधिकृत

लर्डेस सेरा
वरिष्ठ मध्यस्थता अधिकृत

फिलिप मुयलर
मध्यस्थता अधिकृत

सोन्जा डिकम
विभाग प्रमुख
EIB उजुरी प्रक्रिया

बाह्य वितरण
उजुरीकर्ताहरू
प्रवर्द्धक

आन्तरिक वितरण
EIB महासचिव
महानिरीक्षक
EIB सेवाहरूसँग सम्बन्धित

EIB उजुरी प्रक्रिया

EIB उजुरी प्रक्रियाको उद्देश्य सर्वसाधारणलाई EIB समूहले केही गलत गरेको लागेमा जस्तै सर्वसाधारणको एकजना सदस्यलाई यदि EIB ले कुव्यवस्थाको कार्य गरेको भन्ने लागेमा विवादको वैकल्पिक र प्रथम समाधानको लागि साधन प्रदान गर्नु हो । EIB विरुद्ध उजुरी दर्ता गर्ने अधिकारको प्रयोग गर्दा सर्वसाधारणका कुनै पनि सदस्यलाई दुई तहको प्रकृयाहरू, एउटा आन्तरिक - उजुरी प्रक्रिया विभाग (EIB-CM) - र अर्को बाह्य - युरोपेली लोकपाल (EO) मा पहुँच छ ।

EIB-CM प्रकृयाको नतिजा वा EIB को समूहको कार्यविधिसँग सन्तुष्ट नहुने उजुरीकर्ताहरूसँग EIB विरुद्ध कुव्यवस्थाको उजुरी दर्ता गर्ने अधिकार छ ।

कुनै पनि ईयू (EU) नागरिक वा इकाईले कुव्यवस्थाको आधारमा कुनै पनि ईयू संस्था वा निकायको छानबीनको लागि पुनरावेदन गर्नको लागि 1992 को मास्ट्रिच सन्धि द्वारा EOको "सृजना" गरिएको थियो । कुव्यवस्थाको अर्थ नराम्रो वा असफल व्यवस्था हो । EIB समूह यो लागू हुने विधान र / वा स्थापित नीति, स्तर र प्रकृयाहरू अनुरूप कार्य गर्न असफल भएमा, सुव्यवस्थाको सिद्धान्तको आदर गर्न असफल भएमा वा मानव अधिकारको उल्लंघन गरेमा हुन्छ । EO द्वारा उद्धृत गरिएका केही उदाहरणहरूमा : प्रशासनिक अनियमितताहरू, पक्षपात, भेदभाव, उर्जाको दुरुपयोग, जवाफ दिन असफल, जानकारी दिन अस्विकार गर्नु, अनावश्यक ढिलासुस्ती आदि हुन् । कुव्यवस्था EIB समूहले गरेको गतिविधिहरूको वातावरण वा सामाजिक प्रभाव पार्ने, परियोजनाचक्रसँग सम्बन्धित नीतिहरू तथा EIB का अन्य लागूयोग्य नीतिहरूसँग पनि सम्बन्धित हुन सक्छन् ।

EIB उजुरी प्रक्रिया यसको नीति र प्रकृयाहरूसँग EIB द्वारा गैर-अनुपालनलाई मात्र सम्बोधन गर्ने नभई, परियोजनाहरूको कार्यान्वयन सन्दर्भमा जस्तै उजुरीकर्ताहरूद्वारा उठान गरिएको समस्या (हरू)को समाधान गर्न पनि प्रयास गर्दछ ।

EIBको उजुरी प्रक्रियाको सन्दर्भमा थप र विस्तृत जानकारीको लागि, कृपया हाम्रो

वेबसाइट: <https://www.eib.org/en/about/accountability/complaints/index.htm> मा जानुहोस्

प्रारम्भिक मूल्यांकन प्रतिवेदन

EIB-CM को सिद्धान्तहरू, सन्दर्भ र कार्यविधिको नियमले बनाएको खाका अनुसार, प्रारम्भिक मूल्यांकन सत्य-तथ्य खोज्ने तर्फ उन्मुख छ र साधारणतया निम्नलिखत तर्फ लक्षित रहेको छ :

- उजुरीकर्ताहरूद्वारा उठान गरिएका चासोहरू प्रष्ट पार्ने, उजुरीकर्ताहरूको आरोपहरू बुझ्न र परियोजनाका अन्य सरोकारवालाहरूको विचार अझ राम्ररी बुझ्न तथा कार्यक्षेत्रको अवस्थामा एउटा स्थिति स्थापना गर्ने;
- EIB द्वारा प्रायोजित यी परियोजनाहरूले निम्त्याएको सामाजिक वा पर्यावरणीय परिणाम र / वा व्यवस्थाले उठान गरिएको गम्भीर चासोको वैधता बुझ्ने;
- परियोजनाका सरोकारवालाहरू (जस्तै : उजुरीकर्ताहरू, बैंककासेवाहरू र परियोजनाका प्रवर्द्धक)ले आरोपसँग सम्बन्धित समाधानहरू गृहण कस गर्दैनन् र कसरी गृहण गर्ने भन्ने आंकलन गर्ने;
- उजुरीकर्ताहरू (जस्तै, पक्षहरू बीच छानबिन, अनुपालनको समीक्षा, सहजीकरण वा मध्यस्थता, तर यसमा सीमित छैन) ले उठान गरेका मुद्दाहरू को समाधान गर्न EIB-CMद्वारा थप काम आवश्यक भएको वा नभएको निकर्ण गर्ने ।

शब्दावली

ACA	अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र
CIA	कुल प्रभाव मुल्यांकन
CMPTR	EIB उजुरी प्रक्रियाका सिद्धान्तहरू, सन्दर्भका शर्तहरू र प्रक्रियाको नियम
EIA	वातावरण प्रभाव मूल्यांकन
EIB	युरोपेली लगानी बैंक
EIB-CM	EIB उजुरी प्रक्रिया
EMF	विद्युतिय र चुम्बकीय क्षेत्र
EMP	वातावरणीय व्यवस्थापन कार्यक्रम
EO	युरोपेली लोकपाल
EU	युरोपेली संघ
FPIC	स्वतन्त्र, पूर्व र सूचित सहमति
GPS	विश्वव्यापी स्थान निर्धारण प्रणाली
GRM	गुनासो पुनःसम्बोधन प्रक्रिया
IEE	प्रारम्भिक वातावरणीय जाँच
ILO	अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठन
km	किलोमिटर
kV	किलोभोल्ट
LAHURNIP	नेपाली आदिवासी जनजातिको मानवअधिकारको लागि वकीलहरूको संघ
NEA	नेपाल विद्युत प्राधिकरण
NEFIN	नेपाल आदिवासी जनजाति संघ
NGO	गैर-सरकारी संस्था
PAP	परियोजनाद्वारा प्रभावित व्यक्ति
PSEP	उर्जा प्रणाली विस्तार परियोजना
RIPP	पुनर्वास तथा आदिवासी योजना
RoW	बाटोको अधिकार
SEA	रणनीतिक वातावरणीय मुल्यांकन
UNDRIP	आदिवासी को अधिकार सम्बन्धी विश्वव्यापी घोषणापत्र
UTM	विश्वव्यापी व्यासयुक्त नक्शांकन

विषयसूची

1	उजुरी.....	6
2	पृष्ठभूमि जानकारी.....	7
3	EIB-CM द्वारा सम्पादन गरिएको काम	8
4	नियामक खाका	8
5	प्रारम्भिक मुल्यांकन	10
6	प्रस्तावित बाटो अगाडि	16

प्रारम्भिक मूल्यांकन प्रतिवेदन

उजुरीकर्ताहरू: स्वतन्त्र, पूर्व र सूचित सहमति ("FPIC") तथा अधिकार मन्त्र

प्राप्त मिति: 8 अक्टोबर 2018

उजुरीको मुख्य विषय: अपर्याप्त परामर्श र लागू हुने ठाउँमा FPICको कमी; वातावरणीय र सामाजिक प्रभावको उचित मूल्यांकनमा कमी; PAP हरूको लागि अपर्याप्त क्षतिपूर्ति ।

1 उजुरी

- 1.1 स्वतन्त्र, पूर्व र सूचित सहमति ("FPIC") र अधिकार मन्त्र("उजुरीकर्ताहरू") ले 8 अक्टोबर 2018 मा EIB उजुरी प्रक्रिया (EIB-CM) मा EIB द्वारा प्रायोजित 220 केभी (kV)मर्स्याङ्दी करिडोर उच्च भोल्टेजको प्रसारण लाइन तथा क्षेत्रमा अन्य जल विद्युत क्षेत्र विकासको भागको सन्दर्भमा मध्यस्थताको लागि अनुरोध गरि पत्र पठाएको थियो । मध्यस्थताको लागि अनुरोध गरिएका आरोपहरू तलको तालिका 1 मा उल्लेख गरिएको छ । सहकार्य समाधान प्रकृया सम्भव नभएको अवस्थामा वा मुद्दाहरू समाधान बिना अन्त्य भएमा, उजुरीकर्ताहरूले अनुपालन समीक्षाको लागि अनुरोध गर्दछ ।

तालिका 1 – आरोपहरूको सारांश

उजुरीकर्ताहरूद्वारा उठान गरिएको आरोपहरू निम्न कुरासँग सम्बन्धित छन्:

- 1) पर्याप्त परामर्श, सहमतिको खोजी र परियोजना तथा यसको प्रभावको बारेमा जानकारी साझेदारी / खुलासामा कमी;
- 2) उचित क्षतिपूर्ति प्रकृया, योजना साझेदारी लाभ र उपयुक्त जनगणनाको कमी
- 3) परियोजनाबाट प्रभावित आदिवासी समुदायको विषयमा पर्याप्त FPIC प्रकृत्यामा कमी
- 4) सम्पादन गरिएका पर्यावरण र सामाजिक अध्ययनको वस्तु र समयको मामिलामा अपर्याप्तता (अध्ययनमा कटौती र समग्र प्रभाव मूल्यांकनको कमीको आरोप)

- 1.2 उजुरीकर्ताहरूले EIB ले रकम उपलब्ध नगराएको 132 केभी भुलभुले मध्य-मर्स्याङ्दी प्रसारणलाइनसँग सम्बन्धित भ्रष्टाचार अभ्यासहरू सम्बन्धि चासो पनि उठान गरे । उजुरी कर्ताहरूद्वारा उठान गरिएका यी मुद्दाहरू चाँसो भन्दा बाहिरका थिए जुन परियोजना आफैमा दोहरिन सक्ने समान अभ्यासहरू थिए । भ्रष्टाचारका अभ्यासहरू सम्बन्धि चाँसोहरूलाई EIB को जालसाजी छानबिन सेवामा पठाइयो ।

2 पृष्ठभूमि जानकारी

- 2.1 उजुरीकर्ताहरूले EIB द्वारा प्रायोजित उर्जा प्रक्रिया विस्तार परियोजना ("PSEP" वा "परियोजना") को भागको रूपमा 220 केभी मर्स्याङ्दी प्रसारण लाइन सहित लमजुङ जिल्लामा धेरै जलविद्युत परियोजनाहरू तथा प्रसारण लाइनहरूको सन्दर्भ लिएका छन् । EIB-CM ले उजुरीमा उल्लेख भएका अन्य परियोजनाहरू EIB द्वारा प्रायोजित नभएको टिपोट गरेका छन् ।
- 2.2 परियोजनामा सातवटा नयाँ उच्च-भोल्टेजको प्रसारण लाइनको निर्माण, सम्बन्धित सब-स्टेशनहरू र विद्यमान धेरै सब-स्टेशनहरूको विस्तार र स्तरोन्नति सहित राष्ट्रिय उर्जा प्रसारण ग्रिडको लगानीमा प्राथमिकता लगानी समावेश छन् । परियोजनाको एक प्रमुख घटकमा मनाङ, खुदि, उदीपुर, मार्किचोक र भरतपुरमा पाँचवटा नयाँ सब-स्टेशनहरू सहित मर्स्याङ्दी करिडोर भनिने मनाङ देखि भरतपुर सम्मको 220 केभी प्रसारण लाइन हो । परियोजनाले राष्ट्रिय ग्रिडमा नयाँ जल विद्युत योजनाहरू जडान गरेर घरेलू माँग पुरा गर्ने उद्देश्य लिएको छ ।
- 2.3 युरोपेली लगानी बैंक (EIB) ले परियोजनाको लागि EUR 95m सम्मको लगानीको ऋण प्रदान गरिरहेको छ । ऋणलाई EIB को निर्देशकको बोर्डद्वारा 16 सेप्टेम्बर 2014 मा स्वीकृत भएको थियो । ऋण लिने अर्थ मन्त्रालयद्वारा प्रतिनिधित्व गरिएको संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपाल हो र अन्तिम लाभान्वित तथा परियोजना-कार्यान्वयन गर्ने निकाय नेपाल विद्युत प्राधिकरण NEA हुँदा (NEA वा प्रवर्द्धक) हो । EIB ले परियोजनाको दुईवटा अलग घटकहरू, विशेष गरि मनाङ देखि भरतपुर सम्म (अनुमानित लम्बाइ 109.7 किमी) मनाङ, खुदि, उदीपुर, मार्किचोक र भरतपुरमा पाँचवटा सम्बन्धित सब-स्टेशनहरू सहितको 220 केभी प्रसारण लाइन तथा समुद्रतार देखि त्रिशुलीसम्म सम्बन्धित समुद्रतारमा सब स्टेशन र त्रिशुली सब स्टेशनमा एउटा खण्ड सबस्टेशन र 132 केभी प्रसारण लाइनलाई रकम उपलब्ध गराइरहेको छ ।²
- 2.4 उजुरीकर्ताहरूले अन्य जलविद्युत उत्पादन परियोजनाहरू तथा 132 केभी भुलभुले मध्य-मर्स्याङ्दी प्रसारण लाइन जस्ता प्रसारण लाइनहरू EIB को वातावरणीय तथा सामाजिक हाते पुस्तक अनुरूप सुविधाहरूलाई मनन गर्न योग्य भएको तर्क गरे । उजुरीकर्ताहरूले उल्लेख गरेका अन्य परियोजनाहरू EIB को गरेको वातावरण र सामाजिक निर्देशिका अनुरूप सम्बन्धित सुविधाहरू भएको वा नभएको यस चरणमा निर्धारित गर्न सकिँदैन र पूर्ण अनुपालन समीक्षाको विषय हुनु पर्नेछ ।
- 2.5 बैंकले गरेको मूल्यांकन गर्दा परियोजनाका मुख्य जोखिमहरू मध्ये सामाजिक र पर्यावरणीय जोखिमका साथै कार्यान्वयन आंकलन गरिएको थियो । निर्देशकको बोर्डलाई दिइएको प्रतिवेदनले, वातावरणीय व्यवस्थापन कार्यक्रम (EMP) मा सम्भावित नकारात्मक प्रभावहरूबाट जोगिने, न्यूनगर्ने र हटाउने उपायहरू पहिचान गरिएका थिए र यसले प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण (IEE) र वातावरणीय प्रभाव मुल्यांकन (EIA) का निष्कर्ष र सिफारिसहरूलाई ध्यानमा लिने कुरा उल्लेख गरेको थियो । कार्यान्वयनको जोखिम कम गर्नको लागि, EMP को तथा पुनर्वास र आदिवासी जनजातिहरूको योजना (RIPP) को विकास र कार्यान्वयन गर्न NEA लाई परियोजना तयारी सहयोग सेवाहरू मार्फत प्रवर्द्धकको क्षमता सुदृढ गर्न आवश्यक देखिएको थियो । यस बाहेक, NEA लाई परियोजना कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्नको लागि परियोजना सुपरिवेक्षण सल्लाहकार नियुक्त गर्न EIB सेवाहरूले सुझाव दिएको थियो ।

² परियोजनाका अन्य घटकहरूलाई अन्य कोषका स्रोतहरूले समेटिएको छ ।

3 EIB-CM द्वारा सम्पादन गरिएको काम

- 3.1 EIB-CM ले 19 अक्टोबर 2018 मा उजुरी प्राप्ति स्वीकार गर्यो र उजुरीकर्ताहरूलाई उनीहरूको यो मामिलाको लागि एक समीक्षा पूरा गर्ने जानकारी दियो र तिनीहरूले एक औपचारिक जवाफ आशा गर्ने मिति तिनीहरूलाई सूचित गरे ।
- 3.2 EIB-CM ले परियोजनासँग सम्बन्धित थप जानकारी प्राप्त गर्न, आरोपहरू र स्थानीय समुदायको अवस्था जान्न प्राप्त गर्न EIB सेवाहरू समावेश भएको परियोजनासँग 7 नोभेम्बर 2018 मा पहिलो बैठक आयोजना गर्यो । यसै सन्दर्भमा, EIB-CM ले प्राप्त गरेको विशेष गरि उजुरीकर्ताहरूलाई समर्थन गर्ने गैससद्वारा गरिएको परियोजनाको प्रगति र जानकारीको अनुरोधको प्रत्युत्तरको तयारी भइरहेको थियो । एउटै स्थानको लागि विभिन्न नामहरू दिइएको र अक्षांश नाप्रको लागि जीपीएस (GPS) प्रणालीमा फरकहरूसँग सम्बन्धित जस्ता थुप्रै अन्य मुद्दाहरूमा पनि छलफल गरिएको थियो । EIB सेवाहरूले NEA लाई परामर्शर FPIC प्रकृयाको बारेमा स्पष्टिकरण पनि माँग गरेको कुरा EIB-CM लाई जानकारी दिए ।
- 3.3 EIB द्वारा प्रायोजित घटकको एक विस्तृत व्याख्या प्राप्त गर्न र समग्र परियोजनाको साथै प्रवर्द्धकले सेवाहरू अनुसार सामना गर्नु परेका चुनौतीहरूको बारेमा राम्रोसँग बुझ्नको लागि 5 डिसेम्बर 2018 मा, EIB-CM ले जिम्मेवार इन्जिनियरसँग भेट गर्यो ।
- 3.4 परियोजनाबाट प्रभावित भएको समुदायहरू प्रवर्द्धक र राष्ट्रिय अधिकृतहरूसँग भेट्न EIB-CM 14 र 20 मार्च 2019 को बीचमा, नेपाल मिसनमा गयो । 15 र 18 मार्चको बीचमा, EIB-CM ले पाँचवटा गाउँमा समुदायहरूसँग भेटघाट गर्यो र लमजुङ जिल्ला र अनुमानित बाटोको अधिकारसँग जोडीएको वा तलको 220 केभी टावर लागि प्रस्तावित थुप्रै साइटहरू र बाटोको तल वा नजिकै RoW मानिएका साइटहरूको भ्रमण पनि गर्यो । लमजुङमा हुँदा, EIB-CM ले उजुरीकर्ताहरूको सल्लाहकारहरूको उत्तरदायित्व परामर्शदाता³ प्रतिनिधिहरू र नेपाली आदिवासी जनजातिहरूको मानवअधिकारको लागि वकीलहरूको संघ (LAHURNIP)⁴ सँग पनि भेटघाट गर्यो । EIB-CM ले 19 र 20 मार्चमा, काठमाडौंमा ऊर्जा मन्त्रालय, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, NEA, ईयू प्रतिनिधि मण्डल र आदिवासी जनजातिहरूको राष्ट्रिय विशेषज्ञसँग भेटघाट गर्यो ।

4 नियामक खाका

4.1 EIB को उजुरी प्रक्रिया अधिकार पत्र

- 4.1.1 EIB-CM को नीति र सन्चालन प्रकृयाहरू EIB समूहको विरुद्ध दर्ता भएको कुव्यवस्थाको उजुरी (EIB उजुरी प्रक्रियाका सिद्धान्तहरूको धारा 4.1 शीर्षक II "सिद्धान्तहरू", सन्दर्भका शर्तहरू र प्रकृयाहरूको नियम- CMPTR)⁵ मा लागू हुन्छ । उजुरीले EIB समूह र यसका कार्यहरू / वा भुलहरू (EIB CMPTR को "प्रकृयाको नियम" को धारा 4.1 शीर्षक IV) मा कुनै कुव्यवस्थाको आरोपसँग सरोकार राख्न सक्नेछ ।
- 4.1.2 शीर्षक III को धारा 4.2 बमोजिम, EIB-CM ले उजुरीको विषय अन्तरगत जानकारीहरू जम्मा गर्ने र समीक्षा गर्ने, EIB समूहको नीति र प्रकृयाहरूको पालना भए-नभएको र विशेष गरि असलव्यवस्था, प्रकटीकरण र पारदर्शिताको सन्दर्भमा EIB-CM को समूहको नीतिहरूको अनुपालन भए-नभएको बारेमा उपयुक्त सोधपुछ गर्दछ । CMPTR को "सन्दर्भका शर्तहरू" शीर्षक III को धारा 2.1 अनुसार EIB समूह सबै

3 <https://www.accountabilitycounsel.org/> ।

4 <https://www.lahurnip.org/> ।

5 उजुरी 8 अक्टोबर 2018 मा प्राप्त भएको हुनाले, 31 अक्टोबर 2012 मा संशोधन गरिएको EIB-CM का सिद्धान्तहरू, सन्दर्भको शर्तहरू र प्रकृयाको नियमहरू लागू हुन्छ ।

आन्तरिक र बाह्य सरोकारवालाहरूको चासोको सुरक्षा गर्दै उद्देश्यमूलक उच्चतम स्तरमा प्रत्येक उजुरीलाई व्यवहार गर्दछ ।

4.2 EIB मानकहरू

वित्त ठेक्का र सहायक ऋण सम्झौतामा स्थापित करारको दायित्वमा आधारित रहेर निम्न पाठहरू लागू हुन सक्नेछः

- वातावरण र सामाजिक सिद्धान्त र मानककोको EIB विवरण⁶
- EIB को वातावरण र सामाजिक निर्देशिका (2013 संस्करण)⁷

4.3 अन्तरराष्ट्रिय मानक

नेपालले सम्भावित रूपमा वर्तमान मामिलामा लागू हुन सक्ने निम्न लिखित अन्तरराष्ट्रिय मानकहरूलाई अनुमोदन वा समर्थन गरेको छ जुन :

- आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारको अन्तर्राष्ट्रिय सम्झौता 1976, नेपालद्वारा 1991 मा अनुमोदन गरिएको ।
- नेपालद्वारा 2007 मा आदिवासी र जनजातिहरूको आईएलओसम्मेलन 169, लाई अनुमोदन गरिएको ।
- नेपालद्वारा 2007 मा आदिवासी हरूको अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र (UNDRIP), समर्थन गरिएको छ ।

4.4 राष्ट्रिय कानून र नियमावली

अरुहरू मध्ये निम्न लिखित राष्ट्रिय कानून वर्तमान मामिलामा लागू हुन सक्नेछः

- नेपालको संविधान⁸ जसले स्वच्छ वातावरण, सूचनाको अधिकार, भाषा र संस्कृतिको अधिकार, आदिवासी जनजातिहरूको अधिकार, सम्पत्तिको अधिकार जस्ता आधारभूत अधिकार सुनिश्चित गर्दछ
- आदिवासी जनजाति ऐन, 2058 (2002)को लागि राष्ट्रिय प्रतिष्ठान
- वातावरण संरक्षण ऐन, 2053 (1997)⁹
- वातावरण संरक्षण नियम, 2054 (1997)¹⁰
- सूचनामा अधिकार ऐन, 2064 (2007)¹¹
- भूमि अधिग्रहण ऐन, 2034 (1977)¹²
- भूमि अधिग्रहण, पूर्वाधार विकास परियोजनाहरूका लागि पुनर्वास नीति, 2071 (2014)¹³
- राष्ट्रिय वातावरण प्रभाव मुल्यांकन निर्देशिका, 2050 (1993)¹⁴
- राष्ट्रिय निकुन्ज र वन्य जन्तु संरक्षण ऐन, 2029 (1973)¹⁵
- वन ऐन, 2049 (1993)¹⁶
- स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, 2055 (1999)¹⁷

⁶http://www.eib.org/attachments/strategies/eib_statement_esps_en.pdf2009

⁷http://www.eib.org/attachments/strategies/environmental_and_social_practices_handbook_en.pdf

⁸ <http://www.lawcommission.gov.np/en/archives/category/documents/prevailing-law/constitution/constitution-of-nepal>

⁹ <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/nep52633.pdf>

¹⁰ <http://www.lawcommission.gov.np/en/archives/category/documents/prevailing-law/rules-and-regulations/environment-protection-rules-2054-1997>

¹¹ <http://www.lawcommission.gov.np/en/wp-content/uploads/2018/10/right-to-information-act-2064-2007.pdf>

¹² <http://www.lawcommission.gov.np/en/archives/16301>

¹³ https://www.npc.gov.np/images/category/Land_Policy_Book_and_Cover_page2.pdf

¹⁴ <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/1994-009.pdf>

¹⁵ <http://www.lawcommission.gov.np/en/archives/13512>

¹⁶ <http://www.lawcommission.gov.np/en/archives/15933>

¹⁷ https://www.undp.org/content/dam/nepal/docs/reports/governance/UNDP_NP_Local%20SelfGovernance%20Act%201999,%20MoL,HMG.pdf

- विद्युत नियमावली, 2050 (1993)¹⁸
- नेपाल सन्धि ऐन, 2047 (1990)¹⁹

4.5 साथै, स्थानीय बैकहरूको राष्ट्रिय नियमन खाका अनुसार RoW भूमिको प्रयोग धितोको रूपमा प्रयोग गर्न प्रासंगिक हुन सक्छ ।

5 प्रारम्भिक मुल्यांकन

5.1 प्रारम्भिक मूल्यांकनको क्रममा, EIB-CM ले परियोजना दस्तावेज र उपलब्ध उचित सञ्चार, उजुरीकर्ताहरू, अन्य सरोकारवालाहरू र सान्दर्भिक नियमन रूपरेखाबाट प्राप्त कागजात र सम्झौताहरूको समीक्षा गरियो ।

5.2 EIB-CM ले उजुरीकर्ताहरूले पेश गरेका र लगाएका आरोपका मामिलाहरूलाई निम्न लिखित चार मुख्य समूहहरूमा वर्गीकरण गर्न सकिने कुरा मनन गरेको छ र जसलाई तल क्रमशः सम्बोधन गरिनेछः

- i. पर्याप्त परामर्श, सहमतिको खोजी र परियोजना, यसको प्रभावको बारेमा जानकारी साझेदारी / खुलासामा कमीको आरोप र कसरी प्रत्येक प्रभावबाट बचाउन, कम गर्न वा क्षतिपूर्ति तिर्न सकिन्छ;
- ii. उचित क्षतिपूर्ति प्रकृया, योजना साझेदारी लाभ र उपयुक्त गणनाको कमीको आरोप
- iii. परियोजनाबाट प्रभावित आदिवासी जनजाति समुदायको विषयमा पर्याप्त FPIC प्रकृत्यामा कमीको आरोप
- iv. सम्पादन गरिएका पर्यावरण र सामाजिक अध्ययनको वस्तु र समयको मामिलामा अपर्याप्तताको आरोप ।

5.3 **पर्याप्त परामर्श, सहमतिको खोजी र परियोजना तथा यसको प्रभावको बारेमा जानकारी साझेदारी / खुलासामा कमीको आरोप र कसरी प्रत्येक प्रभावबाट बचाउन, कम गर्न वा क्षतिपूर्ति तिर्न सकिन्छ**

5.3.1 उजुरीकर्ताहरूले अधिकांश वातावरण र सामाजिक अध्ययन जारी गरिएका छैन भन्ने सोचेका छन्, उदाहरणका लागि, टावर स्थापनाको निर्णय गरेपछि मात्र RIPP उपलब्ध हुनेछ र त्यसैले प्रभावित मानिसहरूसँग गरिएको कुनै पनि परामर्श आधिकारिक हुँदैन भन्ने ठानेका छन् । नेपाली अधिकृतहरूद्वारा सन्चालन गरिएको, प्रसारण लाइनको नीतिको मस्यौदाको लागि कुनै उचित परामर्श नगरिएको पनि आरोप लगाएका थिए । उजुरीकर्ताहरूले प्रवर्द्धकको प्रबन्ध निर्देशकसँग व्यक्तिगत रूपमा भेटघाट गरेर उनीहरूको चासो उठाएको, तर कुनै फाइदा नभएको पनि व्याख्या गरे । तसर्थ उजुरीकर्ताहरूले EIB-CM लाई समुदाय, प्रवर्द्धक राष्ट्रिय प्राधिकरण, EIB को सेवाहरू र, आवश्यक भएमा, क्षेत्रको जलविद्युत क्षेत्रका विकासकर्ताहरूलाई संलग्न गरि मध्यस्थता प्रकृत्याको लागि अनुरोध गरे जसले समुदायलाई प्रसारण लाईनको मार्गको बारेमा र टावरहरू राख्ने स्थानको बारेमा थप प्रभावकारी रूपमा सञ्चार गर्न अनुमति दिन्छ ।

5.3.2 उजुरीकर्ताहरूले प्राविधिक कागजातहरू अंग्रेजीमा मात्र उपलब्ध भएको र खस नेपाली बाहेक स्थानीय भाषामा परामर्श नगरिएको दाबी गर्छन् ।

¹⁸ http://www.doed.gov.np/policy/Electricity_Regulation_2050-english.pdf.

¹⁹ <http://www.lawcommission.gov.np/en/wp-content/uploads/2018/10/treaty-act-2047-1990.pdf>.

- 5.3.3 उनीहरूले प्रभावित व्यक्तिहरूसँग पहिचान र परामर्शको सन्दर्भमा प्रवर्द्धकले अनुपालन नगरेको जसमा स्थानीय मानक स्तरमा भूमिहीन, वृद्ध मानिस, महिला, केटाकेटी, दलित, आदिवासी जनजातिहरू र भू-स्वामित्व नभएका व्यक्तिहरूसँग निरन्तर परामर्श आवश्यक भएको दावी गरे । EIB-CM को मिशनको बेलामा, कथित रूपमा 220 kV प्रसारण लाइनबाट प्रभावित भएको भनिएका विभिन्न समुदायका सदस्यहरूले उनीहरूको खेतमा रातो चिन्ह नदेख्दासम्म उनीहरूलाई परियोजनाको बारेमा थाहा नभएको व्याख्या गरे । यसबाहेक, EIB-CM ले आफ्नो मिशनको बेलामा थाहा पायो कि केही जोखिममा रहेका समूहहरू (जस्तै: दलित महिलाहरू) ले ठूला सामुदायिक सेटिङहरूमा आफ्नो चाँसोहरू व्यक्त गर्न सहज महशुस गरेनन् ।
- 5.3.4 उजुरीकर्ताहरूले स्थानीय मानिसहरूलाई स्थानीय अधिकृतहरूले प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा धम्क्याएको वा तर्साएको दाबी गरे । त्यसैगरि, उनीहरूले उजुरीकर्ताहरूको नेतृत्वलाई धम्की दिएको र समुदायलाई उचालेको आरोप लगाएको दाबी गरे ।
- 5.3.5 EIB-CMले टिपोट गरेको छ कि, उत्तरदायित्व परिषद र LAHURNIP को मिति 5 डिसेम्बर 2018 को एउटा पत्रमा, EIB सेवाहरूले उल्लेख गरेको छ कि NEA ले टावर प्याडका सबै प्रभावित जग्गाधनीहरूलाई भूमिको सम्भावित अधिग्रहणको बारेमा सूचित गरिएको थियो र फलस्वरूप उनीहरूसँग परामर्श गरिएको छ । यसबाहेक, पत्रले प्रस्तावित प्रसारण लाइन अन्तर्गत घर जग्गा भएका उपलब्ध सबै व्यक्तिहरूका साथै प्रसारण टावरबाट प्रभावित जग्गाका व्यक्तिहरूलाई सार्वजनिक परामर्श बैठकहरूमा आमन्त्रित गरिएको थियो भनेर उल्लेख गरिएको छ । पत्रअनुसार, NEA ले आदिवासी जनजाति, दलित, र पुरुष र महिलाको पहिचान गरेको प्रमाण उपलब्ध गराएको थियो ।²⁰ EIB सेवाहरूले EIB-CM लाई थप सूचित गरे कि आदिवासी जनजाति राष्ट्रियता नेपालको संघ(NEFIN) सँग टिप्पणीको लागि EIA साझा गरिएको थियो ।
- 5.3.6 यस बाहेक EIB सेवाहरूले NEA लाई थप आग्रह गरेको थियो i) RoW मा पर्ने घरजग्गा भएका व्यक्तिहरूको स्पष्ट रूपमा निर्दिष्ट गर्न; ii) परामर्शका बैठकहरूमा उपस्थित प्रतिनिधिहरू तथा ठोस परिणाम र गरिएका सम्झौताहरूको बारेमा जानकारी प्रदान गर्न; iii) RoW को असर परेका मानिसहरूसँग उनीहरूलाई उपयुक्त समयमा र सहज तरिकाले पुनः परामर्श गर्न मनन गर्न; र iv) FPIC प्रकृया अयोग्य ठानिएको घटनामा पुनः FPIC सिद्धान्तहरू लागू गर्न ।
- 5.3.7 NEA ले EIB-CM सँगको बैठकमा IEE द्वारा समेटिएको लाइनको भागको रूपमा पर्याप्त परामर्श गरिएको र अन्तिम कागजातमा परामर्शलाई व्याख्या गरिएको र लागू योग्य सामाजिक र पर्यावरणीय स्तर अनुरूप नै गरिएको तर्क गरे । उल्लेखनीय रूपमा, क्षेत्रमा काम गर्ने NEA का स्थानीय अधिकृतहरू, स्थानीय शिक्षकहरू र केही नागरिक समाज संस्थाहरू द्वारा परामर्श बैठकसँग सम्बन्धित जानकारी सार्वजनिक गरिएको थियो र जानकारी अगाडि बधाइएको कुरा सुनिश्चित गरिएको थियो । NEA ले थप भन्यो कि EIB-CM सँगको बैठकमा समुदायहरूसँग नेपालीमा आयोजना गरिएको थियो तर त्यहाँ आवश्यक रूपमा स्थानीय भाषामा अनुवाद गर्न स्थानीय अधिकृतहरू थिए । NEA का अनुसार, प्रदान गरिने छ परियोजनामा लाभको प्रकारको जानकारीको विवरण (योग्यताको म्याट्रिक्स)²¹ परामर्श बैठकहरू समयमा प्रदान गरिएको थियो । NEA ले परामर्श पछि यो समुदाय परामर्श भएको पछि आफ्नो टिपोट पनि गर्ने प्रदान स्थानीय नगरपालिका र अन्य स्थानीय अधिकृतहरूसँग भएको थियो । NEA को अनुसार, प्राप्त केही टिपोटहरू अन्तिम प्रतिवेदनमा समावेश गरिएका थिए ।
- 5.3.8 NEA ले तर्क गरे अनुसार ACA मार्फत पारित लाइनको भाग लागि EIA को लागि, 30 वटा भन्दा बढी सभाहरूमा विभिन्न स्थानहरूमा आयोजित गरिएको तर्क गरेको थियो ।²² NEA का अनुसार सबै स्थानीय

²⁰ EIB-CM ले घरधुरी सर्वेक्षण प्राप्त गरेको छैन । EIB-CM को दृष्टिकोणमा, यसको खुलासा एक सहकार्यात्मक समाधान प्रक्रियाको अवधिमा आंकलन गरिनुपर्छ जसलाई खण्ड 6 मा छलफल गरिएको छ ।

²¹ EIB-CM ले योग्यता म्याट्रिक्स वा समान कागजात प्राप्त गरेको छैन । साझेदारी समाधान प्रक्रियाको भागको रूपमा उजुरीकर्ताहरूसँग साझेदारी गर्नको लागि यसले सुझाव दिन्छ ।

²² EIB-CM ले उदीपुर र भरतपुर खण्डमा समान जानकारी प्राप्त गरेको छैन ।

समितिहरू, संस्थाहरू र एनजीओसँग परामर्श गरिएको थियो । NEA ले पहिल्यै घोषणा गरि घर-घरमा गई परामर्श गरेको पनि उल्लेख गरेको थियो । मस्यौदाको प्रतिवेदन प्रकाशित गरि वन तथा वातावरण मन्त्रालयमा पेश गरिएको थियो जसले सूचना प्रकाशित गरि हरेक स्थानीय ग्रामीण नगरपालिकामा साझेदारी गरिएको थियो (मस्यौदा प्रतिवेदनको सारांश नेपालीमा प्रदान गरिएको थियो) । NEA का अनुसार, 30 दिनको सार्वजनिक सूचना पछि, अनुमोदनको लागि मस्यौदाको बारेमा छलफल गर्नको लागि EIA पुनरावलोकन बैठक आयोजना गरिएको थियो । EIA स्वीकृत भएपछि यो एक सार्वजनिक दस्तावेज हुनेछ ।

5.3.9 मे 2019 मा उजुरीकर्ताहरूले जवाफदेहीता परिषद र LAHURNIP को सहयोगमा जुलाई देखि सेप्टेम्बर 2018 सम्म संचालन गरिएको बारेमा EIB सेवाहरू र EIB-CM सँग उजुरीकर्ताहरूले एक सामुदायिक सर्वेक्षण साझेदारी गरे ।²³ यस सर्वेक्षण अनुसार, परियोजना²⁴ द्वारा प्रभावित भएका भनि प्रदिवेदन गरिएका 123 सर्वेक्षण उत्तरकर्ताहरू मध्ये, 30% (कम्तिमा पनि) ले मात्र सरकारी निकायहरू जस्तै: परियोजना निकायहरू वा स्थानीय सरकारी अधिकारीहरूबाट परियोजनाको बारेमा थाहा पाएका थिए ।

5.4 अपर्याप्त क्षतिपूर्ति र उचित क्षतिपूर्ति प्रकृया, योजना साझेदारी लाभ र उपयुक्त गणनाको कमीको आरोप

5.4.1 उजुरीकर्ताहरूले कुनै उचित गणना नगरि प्रसारण लाइनहरूबाट प्रभावित सम्पत्ति र मालिकहरूको पहिचान नगरिएको आरोप लगाए । उनीहरूले त्यहाँ प्रसारण लाइनहरू नजिकै र तल जग्गा पर्ने सम्बन्धित मान्छेको पहिचान गर्ने जानकारीको अभाव भएको दाबी गर्छन् । विगतको अनुभवको आधारमा, तिनीहरूले ती सम्पत्तिहरूको मूल्य परियोजनाको निर्माण र सञ्चालन समयमा तल गएको र हाल प्रभावित भूमिको लागि एक बंधक सुरक्षित गर्न गाह्रो हुने विश्वास गर्छन् । जग्गाको अवमूल्यन र बंधक प्राप्त गर्न कठिनाई प्रभावित भएका समुदायहरूका मुख्य चाँसो भएको कुरा माथि उजुरीकर्ताहरूले गरेको उल्लिखित सर्वेक्षणले देखाएको EIB-CM ले टिपोट गरेको छ । तिनीहरूले पनि प्रसारणलाइन सम्भावित नकारात्मक क्षेत्रमा पर्यटन राजस्वमा असर गर्ने छ भन्ने विश्वास गर्छन् । उजुरीकर्ताहरूले प्रभावित मानिसहरूलाई RoW मा मुनि पर्ने जग्गामा रूखहरू रोप्न वा घर बनाउन प्रतिबन्ध गरिएको बारेमा चासो राखेको कुरा उजुरीकर्ताहरूले थप व्याख्या गरे । उजुरीकर्ताहरूका अनुसार, माथिका कुनै पनि कुराहरू क्षतिपूर्तिको प्रस्ताव गरिएको थिएन । विशेष गरि, उजुरीकर्ताहरूले यो तर्क गरे कि RoW मा पर्ने जग्गाको लागि 10% क्षतिपूर्ति अपर्याप्त छ र समुदायहरूलाई कम्तीमा 100% क्षतिपूर्तिको अनुरोध गरे ।

5.4.2 उजुरीकर्ताहरूका अनुसार, चलिरहेको लाभको साझेदारी, पर्याप्त लाभ साझेदारी गर्नमा कमी भएको, कुशल पदहरूमा नियुक्ति र तालिमको सम्भावनाहरू र अन्य जिविकोपार्जन पहलहरू सहित समुदायहरूको लागि पर्याप्तलाभ साझेदारी गर्न कमी रहेको छ । NEA को अनुसार, स्थानीय कामदार र जीवनयापन पुनर्स्थापनाको लागि नियुक्ति र प्रशिक्षणको लागि EIA मा प्रावधानहरू राखिएका छन् । NEA ले कृषि तालिम र सहयोग (पशुपालन, अमिलो र स्याउ) को साथै लघुवित्तीय तालिम लाई उदाहरणको रूपमा उल्लेख गरेको छ । यसबाहेक, NEA ले समुदायमा आधारित कार्यक्रमहरू जस्तै विद्यालय पुनर्निर्माण, सार्वजनिक बैठक स्थलहरूको निर्माण र खेल मैदानहरूको पुनर्निर्माण उल्लेख गर्यो ।

5.4.3 परियोजनाबाट प्रभावित प्रायजसो व्यक्ति (PAPs) हरूले क्षतिपूर्ति स्वीकार गरेका छन्, तर भूमिको मूल्य अधिक चासोको विषय हो भनेर सहमत छन् भन्ने कुरा NEA को तर्क छ । NEA ले परियोजनाको लागि RoW मा पर्ने जग्गाको लागि 20% सम्म क्षतिपूर्ति दिन सक्ने बताएको छ । NEA ले पनि एक पटक यो

²³ EIB-CM को मिसनको बेलामा एउटा मस्यौदा सर्वेक्षण EIB-CM सँग पहिल्यै साझेदारी गरिसकिएको छ ।

²⁴ जम्मा 175 जना सर्वेक्षणका उत्तरदाताहरू मध्ये (एकजनालाई समावेश नगरिएको)

RoW अन्तरगत परेकोले बैंकहरूले जमानतको रूपमा जग्गा स्वीकार नगर्ने बताए । NEA ले सरकार यो अभ्यास परिवर्तन गर्न कानून पारित गर्नुपर्छ भनेर विश्वास गर्दछन् । NEA ले मात्र एक कार्यान्वयन निकाय हुनुको यस्तो नीति मुद्दाहरू सरकारसँग उठाएको गर्न आवश्यक भएको र NEA ले पनि क्षतिपूर्तिको भुक्तानीको मोडेल संशोधित हुनुपर्छ भनेर सहमत छ । लाभ साझेदारीको आरोपित कमीको प्रतिक्रियामा, NEA ले राजस्वको साझेदारी केन्द्रीय सरकार र स्थानीय सरकारको विभिन्न तहमा बीच व्यवस्थाद्वारा स्थापित हुन्छ भनेर भन्यो ।

5.5 परियोजनाबाट प्रभावित आदिवासी जनजाति समुदायको विषयमा पर्याप्त FPIC प्रकृत्यामा कमी

5.5.1 आदिवासीहरूले उपस्थितिमा दिइएको उजुरीकर्ताहरूले एक जबर्जस्त FPIC प्रकृत्या गरिएको हुनसक्छ भन्ने आरोप लगाए । यस्तो FPIC प्रकृत्या भागको रूपमा उजुरीकर्ताहरू अनुसार आदिवासी जनजाति समुदायहरूलाई राम्रो विश्वासमा पारेर परामर्श गरेकाछन् वा गर्नुपर्छ वा गरिएको र तिनीहरूलाई खुलेर प्रदान गर्न वा उनीहरूको सहमतिको लागि यसै क्रममा पर्याप्त जानकारी प्रदान गरियो । उजुरीकर्ताहरूको अपर्याप्त जानकारी खुलासा र परामर्श गर्ने परियोजना र यसको प्रभाव पार्ने बारेमा प्रदान गरिएको थियो । उजुरीकर्ताहरूले परियोजनाको निर्णय प्रकृत्यामा स्थानीय मानिसहरू संलग्न थिएन भन्ने दाबी गर्छन् ।

5.5.2 उजुरीकर्ताहरूले थप उल्लेख गरे कि समुदायका मानिसहरू बनहरू र विद्यालय र मन्दिर साथै पवित्र स्थानहरूमा प्रभाव पार्ने र आफ्नो मुलुकमा र प्राकृतिक गर्न आदिवासी जनजाति हरूले 'आध्यात्मिक सम्बन्ध जस्तै समुदाय पूर्वाधाररूपमा समुदायिक स्रोतहरूमा परियोजनाको प्रभाव पार्नेबारेमा चासो राखे । उजुरीकर्ताहरूले यी चासो FPIC प्रकृत्यामा राम्रोसँग सम्बोधन गर्न अनुरोध गरे । 5.4.2 अन्तर्गत उल्लेख गरिए झैं, NEA ले विद्यालयहरूमा सहयोग, विद्यालय भवनहरूको पुनरुत्थान, सामुदायिक बन कार्यालय र अन्य सामुदायिक भवनहरूलाई मनन गरिएको छ ।

5.5.3 प्रसारण लाइनहरू आदिवासी जनजाति व्यक्तिहरूको सहमति एक मुद्दा भएको, किनभने कसैले पनि प्रसारण लाइन आफ्नो सम्पत्ति माथिबाट जान सहमत नहुने कुरामा NEA सहमत छ । व्यक्तिगत सहमति असम्भव रहेकोले आफूले, स्थानीय नेताहरूबाट सहमति लिएको NEA ले EIB-CM लाई बतायो ।

5.6 सम्पादन गरिएका पर्यावरण र सामाजिक अध्ययनको वस्तु र समयको मामिलामा अपर्याप्तता("कटौती गरिएको" अध्ययन र समग्र प्रभाव मूल्यांकनको कमीको आरोप)

5.6.1 उजुरीकर्ताहरूले अलग वातावरण र सामाजिक मूल्यांकन परियोजनाको विभिन्न भागहरू लागि सञ्चालन गरिएको र प्रवर्द्धक सट्टा परियोजनाको सबैभागहरू लागि EIA मानक प्रयोग भएको लाइनको खण्ड लागि कम बलियो IEE मानक प्रयोग गरेको दावी गरे । उदीपुर-भरतपुर²⁵ खण्डको लागि त्यहाँ एउटा IEE छ र मनाङ-उदीपुर खण्डको लागि लागि छुट्टै EIA छ भनेर EIB-CM ले भनेर टिपोट गर्दछ ।

5.6.2 यस बाहेक, उदीपुर-भरतपुर खण्ड लागि IEE डिजाइन, योजना र परियोजना कार्यान्वयनको प्रश्नमा स्मरण गर्ने महत्वपूर्ण त्रुटिहरू भएको छ भनेर उजुरीकर्ताहरू दाबी गर्छन् । आरोपित त्रुटिहरू निम्न लिखित लगायतका छन् :

- प्रसारणलाइनको स्थानको लागि गलत भौगोलिक निर्देशांक;
- प्रसारण तार तलका मान्छेसँग परामर्श गर्न विफलता;
- मार्ग चयनको लागि विश्लेषण ठीक गरेको छ भन्ने देखिँदैन;
- सार्वजनिक सुरक्षा प्रभावलाई राम्ररी सम्बोधन गरिएको थिएन;
- क्षेत्रमा भएका वनस्पति र जीवको अपर्याप्त मूल्यांकन;
- वनमा पर्ने प्रभाव बारे विश्वसनीय रूपले न्यून गरिएको देखिएको छैन;

²⁵ EIB वेबसाइटमा उपलब्ध: <https://www.eib.org/en/registers/all/80938653> ।

- पूर्ण परियोजनाको लागि समग्र रूपमा भन्दा, अलग परियोजनाको सानो भागहरू लागि मूल्यांकन गरिएको थियो;
 - लमजुङमा सबै परियोजनाहरूबाट समग्र प्रभाव पार्ने कुरा हेर्नमा विफलता; र
 - IEE भन्दा पहिले रणनीतिक वातावरण मूल्यांकन (SEA)को सञ्चालन गर्न विफलता ।
- 5.6.3 उजुरीकर्ताहरूले 32 केभी भुलभुले लाइन यसलाई नेपाल PSEP मा सिधै जोड्ने र परियोजनाको सफल कार्यका लागि आवश्यक भएको, परियोजनाको एउटा सम्बन्धित सुविधा छलफल गर्नुपर्ने दाबी गर्छन् ।²⁶ उजुरीकर्ताहरूले कुनै पनि थप काम 220 केभी मर्स्याङ्दी करिडोरमा आयोजित गर्नु अघि 132 केभी भुलभुले लाइनमा उठेका मुद्दाहरूको समाधान गर्न अनुरोध गरे ।
- 5.6.4 आरोपित रूपमा, परियोजनाले पर्याप्त हिमाली मौसमको अवस्था र प्रभावित समुदायको अन्य वातावरण र सामाजिक चासोलाई पर्याप्त ध्यान नदिएको देखिएको छ, उल्लेखनीय रूपमा:
- रूखहरू काट्ने र चरा र जनावरहरूलाई करेन्ट लाग्ने
 - दृश्यमा प्रभाव पार्ने र ध्वनीमा प्रभाव पार्ने
 - केटाकेटी, वृद्धव्यक्ति, महिला, पशुधन र बालीको स्वास्थ्यमा विद्युतीय चुम्बकीय विकिरणको प्रभाव
 - निर्माण चरणको समयमा प्रभाव पार्ने
 - लैंगिक प्रभावसँग सम्बन्धित प्रभाव
 - सार्वजनिक सुरक्षाको लागि चौडा RoW
 - अन्य सुरक्षाका मुद्दाहरू (टावर ढल्ने, करेन्ट लाग्ने, आदि) ।
- 5.6.5 यस सन्दर्भमा, उजुरीकर्ता प्रभावित समुदायहरूले धेरैजसो मुद्दाहरू उदाहरणका लागि लिंगको मुद्दाहरू कसरी ह्यान्डल गर्ने, रूखहरू कसरी कायम राख्ने आदिलाई प्रभाव पार्नेबारे बोल्न पाउनु पर्ने विश्वास गर्दछन् ।
- 5.6.6 उजुरीकर्ताहरूले कुल प्रभाव मूल्यांकन (CIA) पनि स्थानीय समुदायसँग नजिकबाट परामर्श गरेर सबै परियोजनाहरूको क्षेत्रमा गर्न अनुरोध गरे । यसै सन्दर्भमा सामुदायिक सर्वेक्षण अनुसार, माथिको अनुच्छेद 5.3.9 मा उल्लेखित, सर्वेक्षणमा परियोजनाले पिडित भएको प्रतिवेदन गरिएका 76% भन्दा बढी उत्तरकर्ताहरूले उनीहरू जलविद्युत उत्पादन परियोजनाहरू वा अन्य प्रसारण लाइनहरूबाट पनि प्रभावित भएको घोषणा गरेको कुरा उजुरीकर्ताहरूले तर्क राखे । उजुरीकर्ताहरूले यस क्षेत्रको जलविद्युत क्षेत्रको लागि रणनीतिक पर्यावरणीय मूल्यांकनको पनि थप अनुरोध गरेका छन् ।
- 5.6.7 उजुरीकर्ताहरूले यस बाहेक पनि EIB ले NEA द्वारा अन्तिम डिजाइन गरिए पछि RIPP प्रक्रियालाई अन्तिम प्रारूप दिन अनुरोध गरेको आलोचना गरे । उजुरीकर्ताहरूले यो अनिच्छित पुनर्वास वा आदिवासी जनजातिहरूमा प्रभाव पार्ने कुरा सम्झौतामा समावेश नभएको र RIPP को अन्तिम संस्करणसम्म सम्मानित गरिनुपर्छ र GRM प्रदान गरिएको छ कि भन्ने EIB को अघिल्लो प्रतिबद्धता विरुद्ध जान्छ भनेर भने ।
- 5.6.8 EIB-CM ले 5 डिसेम्बर 2018 को पत्रमा, EIB सेवाहरू NEA ले मार्गको चयन र राख्दै लागि प्रयोग मापदण्ड सूचीसँग उजुरीकर्ताहरू प्रदान, टिपोट गर्दछ । पत्रमा, EIB सेवाहरूले थप वनस्पति र जीव सर्वेक्षण पर्याप्त खाता मौसमी परिवर्तनहरूमा एक अवधिमा योग्य सलाहकारद्वारा आयोजित भएको उल्लेख गरे । वनमा प्रभाव पार्ने सन्दर्भमा पत्रले प्रसारण लाइनको प्रस्तावित मार्ग वन क्षेत्रमा क्षति कम गर्न खोज्छ भनी उल्लेख गरेको छ । सेवाहरूले पनि EIB ले थप यी उपायहरूमा विस्तृत रूपमा NEA ले काम गर्ने र तिनीहरूले व्यवस्थापन कार्यहरू समावेश न्नुनिश्चित गर्नेछ ।

²⁶ "सम्बन्धित सुविधा" रूपमा वर्गीकरण 2.1.4 बुँदा पनि माथि हेर्नुहोस् ।

- 5.6.9 उठाएको गुनासोहरूमा, EIB सेवाहरूले NEA को विचारलाई सन्दर्भ गरेको छ, कि गुनासो लाइन राख्ने सन्दर्भमा हालसम्म प्राप्त र टावर ठीक भएको सम्बोधन गर्ने उल्लेख गरेको छ । गलत भौगोलिक निर्देशांकसँग सम्बन्धित आरोपमा, EIB सेवाले नेपाली परिमार्जित UTM अक्षांश प्रणालीमा आधारित भएको र IEE मा निर्देशांक, ठिक छ भनेर लेखेको छ ।
- 5.6.10 कथित "कतौती"को सवालमा, EIB सेवाहरू तिनीहरूले उल्लेख भएको IEE प्रतिवेदन सामग्री र ढाँचा EIB वातावरण र सामाजिक विवरण 2009 र वातावरण र सामाजिक मानक 2013 अनुरूप छन् कि भनेर तर्क गरे । उनीहरूले ईयू बाहिर, एक प्रवर्द्धक समुद्रको सिद्धान्तहरू लागू गर्न प्रोत्साहन गरिएको छ, तर नेपाल SEA गर्न लागू गर्ने कुनै पनि विशिष्ट कानून छैन । हुनत 2014 मा NEA ले सम्पूर्ण परियोजनाको लागि सञ्चालन गरिएको एक लिंक पाइएको छ जसलाई एक वातावरण प्रभाव मूल्यांकन लागि प्रदान गरिएको छ ।
- 5.6.11 उठाएको स्वास्थ्य चासो सन्दर्भमा EIB सेवाहरू राज्य लाइन उर्जा प्रसारण लाइनहरू र उपकरण देखि विशिष्ट बिजुली चुम्बकीय क्षेत्र (EMF) स्तर जोखिम कम गर्न स्तर अनुसार निर्माण भइरहेको छ । तिनीहरूले थप निवारण उपाय NEA ले यस सन्दर्भमा लागू हुने छ उल्लेख गरेका छन् ।
- 5.6.12 NEA का अनुसार EIB लाई छुट्टै अडान- एकलै सञ्चितिको प्रभाव मूल्यांकन कागजात आवश्यक थिएन । तथापि, NEA ले निजी जग्गाहरू र जंगलहरू दुवैमा प्रभाव पार्ने न्यून बनाउन खोजेको गर्न विश्वास गर्दछन् । यसै सन्दर्भमा, NEA ले उल्लेख गरेको छ कि यसले एउटा रुखको क्षतिको लागि 25 वटा रुख रोपेछ र बन क्षेत्रको स्थायी रूपमा अधिकरणको लागि जग्गाको क्षतिपूर्ति दिइनेछ । NEA EIB द्वारा वित्तीय सहयोग नगरेको 132 केभी लाइनलाई उचित व्यवस्थापन नगरिएको र समुदाय अहिले आशंकित भएको महशुस गरेको छ ।
- 5.6.13 NEA का अनुसार तिनीहरूले हाल 220 केभी प्रसारण लाइनको लागि एक गुनासो समाधान समिति र बनाउ लागि रहेका छन् र प्रभावित मानिसहरूलाई यो समितिमा आफ्नो मुद्दा उठाउनु वा तिनीहरूले चाहे भने, अदालत जाने अवसर पाउने छन् ।
- 5.6.14 लैंगिक समस्याहरूको बारेमा, NEA ले उल्लेख गरेको छ कि EIA ले लैंगिक भेदभावको रोकथाम, सामुदायमा महिलाहरूलाई शीप तालिममा प्राथमिकता र GRM मा महिला प्रतिनिधिहरूलाई समावेश गर्ने लगायतका पर्याप्त प्रावधानहरू देखेको छ ।

5.7 अन्य सरोकारवालाहरूसँग बैठक

- 5.7.1 EIB-CM ले वन तथा वातावरण मन्त्रालयसँग पनि भेटघाट गरियो र EIA को अनुमोदनको लागि FPIC प्रकृया समावेश भएको आफ्नै नियमित प्रकृया व्याख्या गरे । प्रकृत्यामा सबै सरोकारवालाहरूद्वारा टिपोट लागि पहिलो राष्ट्रिय समाचारपत्रमा प्रकाशन समावेश छ । यो प्रकाशन साइट परियोजना सार्वजनिक सुनुवाइ लागि सूचना छ । सार्वजनिक सुनुवाइ धेरै मन्त्रालयहरू र सम्बन्धित परियोजना प्रवर्द्धक प्रतिनिधिहरूको उपस्थिति हुन्छ र स्थानीय भाषामा प्रस्तुत हुन्छ यो स्कोपिंग कागजातमा आधारित छ । उठाएको मुद्दालाई सुनुवाईको समयमा समायोजित गर्न सकिन्छ ।
- 5.7.2 ऊर्जा मन्त्रालयसँग बैठकको समयमा मन्त्रालयको IEE को अनुमोदनको लागि जिम्मेवार छ भनेर व्याख्या गरिएको थियो र पनि आवश्यक कार्यहरूमा विभिन्न मन्त्रालयहरूले सिफारिसहरू प्रदान गर्दछ । ऊर्जा मन्त्रालय भूमि अधिग्रहण वा क्षतिपूर्ति सम्बन्धी मुद्दासँग संलग्न छैन । मन्त्रालयले यो 220 केभी प्रसारण लाइन (उदीपुर- नयाँ भरतपुर)को चासो खण्डको लागि IEE स्वीकृत गरेको छ भनेर पुष्टि गरेको थियो ।
- 5.7.3 उजुरीकर्ताहरूको सुझाव र संदर्भहरूलाई मनन गर्दा EIB-CM ले पनि यी समुदाय प्रभावित विवादहरूको सन्दर्भमा नेपाली आदिवासी जनजातीहरूको राम्रो ज्ञान भएको विशेषज्ञसँग भेट गरियो । यो विशेषज्ञ नेपाल सरकार जस्तै आदिवासी जनजातिहरूको अधिकारमा ILO महासन्धि 169 रूपमा विभिन्न अन्तरराष्ट्रिय साधन अनुमोदन गरेको तर यी साधनको प्रवर्तन अनुमति नभएको र यसैले, आफ्नो विचारमा, साधन ठीक

रहेको छैन भनेर नेपाल कार्यान्वयन गर्न कानून पारित भएको छैन भनेर भने । उहाँले पनि जलविद्युत परियोजनाहरू संवेदनशील छन् तिनीहरू अत्यधिक भएको समुदायको ज्यानमा पर्याप्त असर गर्ने विचार व्यक्त गरे । यो समुदायको कारण उचित परामर्श र सही जानकारी पहुँच सम्बन्धित कमीको कमी गर्न चिन्तित छन् ।

6 प्रस्तावित अगाडिको बाटो

6.1 यस क्षणमा उपलब्ध जानकारीबाट, यो मुद्दाको सबै भन्दा उजुरीकर्ताहरू रूपमा अपर्याप्त वा अनुपयुक्त सञ्चार र परामर्श बुझे देखिन्छ । धेरै जसो उठान गरिएका बुदाहरू समाधान प्रकृया EIB-CM द्वारा सहजीकरण गरिने उजुरीकर्ताहरू र प्रवर्द्धक बीच लागि राम्रो उपयुक्त देखिन्छ । प्रकृतिमा एक सहयोगी समाधान प्रकृया अगाडि-खोजेको छ र उठाएको विवादहरूको प्रतिक्रियाको लागि परस्पर स्वीकार र दिगो समाधान आउन प्रयास गरिने छ ।

6.2 यस्तो सहयोगी समाधान प्रकृया विभिन्न प्रकारका हुन सक्छ त्र सही प्रकृया र स्कोप यस्तो सहयोगी समाधान प्रकृत्यामा संलग्न दुवै उजुरीकर्ताहरू र प्रवर्द्धकद्वारा सिद्धान्तमा सम्झौता निम्न सबै सरोकारवालाहरू नजिक चासोहरू थप गर्ने EIB-CM द्वारा निर्धारित हुनेछ । यदि दुबै पक्ष साझेदार समाधान प्रक्रियामा भाग लिन सहमत भएमा, थप सरोकारवालाहरूको सहभागिता तयारी चरणको समयमा छलफल गरिनेछ र राष्ट्रिय निकायहरू र / वा EIB सेवाहरू जस्ता सरोकारवालाहरूबाट सम्झौता खोजिनेछ । आजको दिनमा, EIB-CM समस्या-सुलझाउने दृष्टिकोणले विशेष रूप परामर्श प्रकृया बलियो बनाउन ध्यान सुझाव गरिएको छ । यस्तो दृष्टिकोण समावेश गर्नुपर्छ:

- प्रवर्द्धक र उजुरीकर्ताहरूको, परस्पर आपसी बीच सञ्चार बढाउने,
 - o जीवनयापन पुनःबहाली र वातावरणीय प्रभावहरूको सम्बन्ध सहित, एक रचनात्मक र अन्तरकृयात्मक तरिका र उपयुक्त भाषामा उजुरीकर्ताहरू सबै सान्दर्भिक कागजात सञ्चार प्रस्त्याउने
 - o माथि सञ्चारको तरिकाको सरोकारवालाहरू बीच घोषणा र सार्वजनिक सभाहरू पूरागर्न सञ्चार र बाटो लागि प्रयोग भाषाहरूमा सम्झौताका माध्यम स्थापना गर्ने
 - o तत्वको जानकारी साझेदारी गर्ने उजुरीकर्ताहरू गर्न स्पष्ट पार्ने
 - o FPIC को आवश्यकताहरू प्रस्त्याउने र पक्षहरूलाई सुहाउने परिस्कृत FPIC प्रकृत्याको सेटिङ्ग अप समर्थन गर्ने
 - o प्रभावकारी स्थानीय शिकायत पुनःसम्बोधन प्रक्रिया स्थापना (पहिले देखि नै भएका संरचना यदि सम्भव छ भनेमा निर्माण) मा मदत गर्ने
- परियोजनास्तर, परस्पर एक निरन्तर परामर्श संरचना बढाउने,
 - o सञ्चार च्यानलहरू सबै स्तरमा निर्माण विमर्श गर्न सकिन्छ
 - o आवश्यक मानव, प्राविधिक र वित्तीय स्रोतहरू मुल्यांकन
 - o यस्तो बाटो, FPIC निर्देशन साथ आदिवासी जनजातिहरूसँगको परामर्शको बाटोमा जग्गा र सम्पत्तिसँग मान्छेको RoW अन्तर्गत परामर्शको रूपमा प्रमुख व्यावहारिक समस्याहरू केही सम्बोधन गर्ने जनगणना प्रमाणीकरण र अन्वेषण एक CIA प्रकृया संचालन लागि विकल्प

6.3 EIB-CM यस्तो सहयोगी समाधान प्रकृया विभिन्न सरोकारवालाहरू बीचको सम्बन्ध बलियो बनाउन महत्त्वपूर्ण अवसर गठन सक्छ र भविष्य परियोजनाका लागि एक प्रकृया सिक्ने रूपमा प्रयोग गर्न सक्ने ठान्नु हुन्छ । समुदाय अन्तर कृया लागि स्थानमा भइरहेको मजबूत प्रकृत्याहरू सबै चिन्तित लागि एउटा महत्त्वपूर्ण उपकरण हो र भविष्य स्रोतहरू (वित्त सहित) परिचालन गर्न र सामाजिक सुधार गर्न क्षमता अभि वृद्धि गर्न, निकायको प्रतिष्ठा बलियो बनाउन एक उपकरण अन्य प्रवर्द्धकहरूद्वारा सामान्यतया सम्बन्ध र सामाजिक शान्ति गर्ने देखेको छ ।

- 6.4 यस प्रतिवेदन पेस भएसँगै, उजुरीकर्ताहरू र प्रवर्द्धकलाई सैद्धान्तिक रूपमा एक सहयोगी समाधान प्रकृत्यामा संलग्न हुनको लागि आफ्नो इच्छुकता पुष्टि गर्न अनुरोध गरियो ।
- 6.5 उजुरीकर्ताहरू र प्रवर्द्धकको कुरा सुनेपछि, EIB-CM ले त्यहाँ एक सहयोगी समाधान प्रकृत्यामा सहमति भयो कि भएन अथवा यस्तो सहमतिको अनुपस्थितिमा मुद्दा बनाइएको अनुपालनामा लगाइएका आरोपमा अनुपालन समीक्षालाई जारी राख्ने भन्नेबारे निर्णय गर्ने छ ।

सोन्जा डिकर्म
विभाग प्रमुख
उजुरी प्रक्रिया
२२ जुलाई २०१९

लर्डेस सेरा
वरिष्ठ मध्यस्थता अधिकृत
उजुरी प्रक्रिया
२२ जुलाई २०१९